

Oikeusministeriölle

Viite: Kuulemiskutsu 14.11.2016, OM 1/41/2016

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 8 artiklan mukaisesta ikäraajasta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi tietosuoja-asetusta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 8 artiklan keskeinen sisältö

Yleisen tietosuoja-asetuksen tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvän lapsen suostumusta koskevan 8 artiklan mukaan lapsen henkilötietojen käsittely tietoyhteiskunnan palveluita tarjottaessa suoraan lapselle on lainmukaista, jos lapsi on vähintään 16-vuotias ja rekisteröity on antanut siihen suostumuksensa (6 artikla 1 kohta a alakohta). Jos lapsi on alle 16 vuotta, tällainen käsittely on lainmukaista vain siinä tapauksessa ja siltä osin kuin lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut siihen suostumuksen tai valtuutuksen. Jäsenvaltiot voivat lainsäädännössään säätää tätä tarkoitusta koskevasta alemmasta iästä, joka ei saa olla alle 13 vuotta. Rekisterinpitäjän on toteutettava kohtuulliset toimenpiteet tarkistaakseen tällaisissa tapauksissa, että lapsen vanhempainvastuunkantaja on antanut suostumuksen tai valtuutuksen, käytettävissä oleva teknologia huomioon ottaen.

Oikeusministeriö on asettanut työryhmän henkilötietojen suojaa koskevan kansallisen lainsäädännön tarkistamiseksi. Työryhmä laatii ehdotuksensa lainsäädännön muutoksiksi. Tässä yhteydessä tarkastellaan, tulisiko kansallisesti säätää alemmasta ikäraajasta edellä esitetyn 8 artiklan 1 kohdan mukaisesti.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää yleisen tietosuoja-asetuksen uudistamiselle asetettua tavoitetta suojata lasta ja lapsen henkilötietoja tarpeellisena ja kannatettavana. Tietosuoja-asetuksessa on lapset huomioitu erityistä suojelua vaativana ryhmänä monin kohdin, sekä johdanto-osassa että varsinaisissa artikloissa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus osallisuuteen. Se käsittää oikeuden ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa (12 artikla). Lapsella on myös oikeus ilmaista mielipiteensä (13 artikla 1 kohta), joka sisältää myös vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaisia tietoja ja ajatuksia yli rajojen suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteen tai missä tahansa muussa lapsen valitsemassa muodossa. Tämän oikeuden käytölle voidaan asettaa tiettyjä rajoituksia, mutta vain sellaisia, joista säädetään laissa ja jotka ovat välttämättömiä muiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi tai kansallisen turvallisuuden, yleisen järjestyksen (ordre public), tai väestön terveyden tai moraalien suojelemiseksi (13

artikla 2 kohta). Sopimuksen 17 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat joukkotiedotusvälineiden tärkeän tehtävän ja takaavat, että lapsi saa tietoa monenlaisista kansallisista ja kansainvälisistä lähteistä, erityisesti niistä, joiden toiminta tähtää hänen sosiaalisen, hengellisen ja moraalisen hyvinvointinsa sekä ruumiillisen terveytensä ja mielenterveytensä edistämiseen. Samassa artiklassa todetaan lisäksi, että kyseisen oikeuden toteutumiseksi sopimusvaltiot rohkaisevat kehittämään asianmukaisia ohjelmia lasten suojelemiseksi heidän hyvinvoinnilleen vahingolliselta tiedolta ja aineistolta, muistaen 13 ja 18 artiklojen määräykset. Artiklassa 18 vahvistetaan vanhempien ja huoltajien ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä.

Tietosuoja-asetuksessa ehdotetaan rajoitettavaksi lapsen henkilötietojen käyttöä tietoyhteiskunnan palveluiden käytön yhteydessä. Palveluiden käyttö edellyttäisi suostumusta, jonka voisi antaa 16 vuotta täyttänyt lapsi itse, ja tätä nuoremman lapsen kohdalla hänen huoltajansa. Jäsenvaltiolla on mahdollisuus kansallisessa lainsäädännössä säätää 16 vuotta alemmasta ikärajasta, joka ei kuitenkaan voi olla 13 vuotta alempi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikilla lapsilla, iästä ja kehitystasosta riippumatta, oikeus osallistua eli kertoa mielipiteensä ja näkemyksensä sekä hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan ikä ja kehitystaso on otettava huomioon, kun arvioidaan, mikä painoarvo lapsen näkemyksellä on itseään koskevassa päätöksenteossa. Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ohjaava ja valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on todennut määritellössään 12 artiklan mukaista oikeutta tulla kuulluksi, että "[s]ananvapautta koskeva 13 artikla ja tiedonsaantia koskeva 17 artikla ovat tärkeitä edellytyksiä sille, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan käyttää kunnolla. Näissä artikloissa vahvistetaan, että lapsilla on oikeuksia, ja yhdessä 12 artiklan kanssa ne puolustavat lapsen oikeutta käyttää näitä oikeuksiaan omasta puolestaan tavalla, joka vastaa hänen kehittyviä valmiuksiaan." Lisäksi komitea on todennut, että "[s]ananvapaus liittyy oikeuteen muodostaa ja ilmaista oma mielipide sekä hakea ja saada tietoa mistä tahansa tiedotusvälineestä. Se tarkoittaa sitä, ettei sopimusvaltio saa rajoittaa lapsen oikeutta muodostaa tai ilmaista mielipiteitään. Siten se kieltää sopimusvaltioita estämästä näiden näkemysten ilmaisemista tai tietojen saamista ja suojaa samalla oikeutta käyttää viestintävälineitä ja käydä julkista vuoropuhelua."¹

Sopimus siis vahvistaa lapsen varsin vahvan oikeuden hankkia ja vastaanottaa tietoa. Toisaalta lapsen oikeuksien sopimuksella vahvistetaan myös lapsen oikeus erityiseen suojeluun, josta ensisijaisesti ovat vastuussa lapsen huoltajat. Sopimusvaltiolla on vastuu huolehtia siitä, että huoltajalla on edellytykset toimia lapsen parhaaksi, mutta myös viimesijaisesti vastata lapsen suojelusta, jos syystä tai toisesta huoltajalla ei ole siihen mahdollisuutta.

Tietoyhteiskunnan palvelut ovat nykypäivänä merkittävässä roolissa tiedon hankinnassa, vastaanottamisessa ja levittämisessä. Verkkoympäristöissä toimiminen ja sen erilaisten palveluiden käyttö on normaalia lasten ja nuorten toimintaa jo hyvin varhaisesta iästä alkaen.² Palvelut, joissa myös käsitellään henkilötietoja, ovat lasten ja nuorten yleisessä käytössä. Lapset hyödyntävät aktiivisesti verkkoympäristöissä olevia sovelluksia ja palveluita niin varhaiskasvatuksessa kuin koulutyössäkin. Digitalisaation lisääminen opetuksessa on mainittu tavoitteena pääministeri Sipilän strategisessa hallitusohjelmassa "Ratkaisujen Suomi" 29.5.2015.

Edellä mainitusta näkökulmasta asetuksessa säädetty oletusikäraja 16 vuotta näyttää melko korkeana. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi tarpeen arvioida kansallisen alemman ikärajan säätämistä. Lasten ja nuorten oikeutta hyödyntää tietoyhteiskunnan palveluita, joiden käyttöön he ovat jo pitkään totuneet, ei tule tarpeettomasti rajata. Aihetta koskevan väitöstutkimuksen mukaan lapset itse kannattavat ikärajoja, mutta niiden ei tulisi olla liian korkeita. Mikäli ikärajat määritetään liian korkeiksi, niitä rikotaan yleisemmin esimerkiksi sosiaalisen paineen vuoksi.³ Tällöin ikärajat saattavat vain menettää merkitystään lasten keskuudessa.

Ikärajan määrittelyssä on kyse lasten oikeudesta tietoon ja osallisuuteen ja toisaalta lapsen oikeus tulla suojelluksi ja lapsen oikeus yksityisyyteen. Jotta kyseisissä palveluissa voitaisiin turvata lapsen riittävä suo-

jelu, tarkan ikärajan määrittely lienee tarpeen. Lapsen iän ja kehitystason arviointia palveluihin pääsyä kontrolloiviin suostumusmenettelyihin ei ole mahdollista rakentaa tai ainakaan se ei olisi helppoa ja kustannuksiltaan sellaisella tasolla, että se voitaisiin katsoa ”kohtuulliseksi toimenpiteeksi”, jota asetuksessa rekisterinpitäjältä edellytetään. ”Oikeaa” ikärajaa määriteltäessä olisi otettava huomioon muun muassa lainsäädännössä olevat (vertailukelpoiset) ikäraajat ja lapsen ikäkausittaisen kehitystason tutkimukseen perustuvat määrittelyt.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa palvelun tarjoajien vastuuta huolehtia siitä, että sekä lapsella että hänen huoltajallaan on suostumusta antaessaan riittävästi tietoa, mikä sovellus/palvelu on kyseessä, mihin henkilötietoja käytetään, mitkä ovat muut sopimusehdot, joihin suostumusta ollaan antamassa, miten suostumuksen voi peruuttaa jne. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että tieto annetaan lapselle lapsiystävällisesti eli lapsen ymmärtämällä kielellä ja hänet saavuttavalla tavalla. Tiedon antamisessa on huomioitava myös vammaiset lapset. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lasten turvataitokasvatuksen tärkeydestä. Lasten tulee olla tietoisia ”verkon vaaroista” ja mahdollisuuksista ja siitä, miten toimia, jos palveluita käyttäessään törmää lasta pelottavaan, muuten hämmentävään tai jopa selkeästi laittomaan toimintaan.

Jyväskylässä 12.12.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi, kohta 80 ja 81 (CRC/C/GC/12). Verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf.

² Suoninen, A. 2014. Lasten mediabarometri 2013. 0-8-vuotiaiden mediankäyttö ja sen muutokset vuodesta 2010. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

³ Tuukkanen, T. 2014. A Framework for Children’s Participation in Online Environments. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto